

Kis Pál István

TANÁRI JEGYZET EGY ÉRETTSÉGI FELELETHEZ

(2005. június 28)

Meleg van! Ezen a július végi délelőttön, ezüstös fényekkel vakít papírlapjaimon a nyáridő tékozló gesztusával szerteszórt napfény. Az öltöny szokatlan szorításában feszengő fiatalember keze, mint a prédát kereső sólyom, egy hosszú s végtelennek tűnő pillanatra megáll a tételeket rejtő borítékok felett, hogy aztán hirtelen, az elhatározás vak fatalizmusával lecsapjon valamelyikre. Mint tanár, rejtett izgalommal figyelem a műveletet. Ismerem. Biztos, hogy ez a fiú mindenre felkészült. Nem eminens, de odaadó és lelkiismeretes. Talán csak olyan babonás hókuszpókuszként vagy egyszerű megszokásból delejezi a borítékokat, bár az is lehet, hogy a kedvenc témáját várja a randevú izgalmaival. Az érettségi elnök arca személytelen. Látszik, hogy kívül esik e varázslaton. A tétován matató ujjaknak a boríték végül feltárja titkát. Hiába lesem, az arca kicsit sápadt, de nem árulja el érzelmeit, még nekem se...

– A 18-as számú tételt húztam – hallom a tárgyilagos, de kissé fojtott hangot, és már tudom a folytatást – Jellemezze Baka István szereplíróját a Hány János csőzsdala című vers elemző bemutatásával.

Az elnök egy kicsit felélénkül. Természetes az érdeklődése, hiszen magyar szakos, aki talán az agyontanított meg az agyonszámonként témákhoz képest valami szokatlant, az újdonság élvezetét kínálót remél hallani. Aztán visszasüpped a személytelenségbe, hiszen a fiú előbb felkészül, és majd csak egy fél óra múlva hallhatjuk a feleletét. Az én izgalmam kicsit nehezebben csillapodik.

Eddig a kortársköltők a tananyagban is alig és csak esetlegesen kaptak helyet, hát még a tételek között. Ott már csak rejtve, egy-két kiváló diáknak felkínálva a napjainkig ívelő folyamatok és hatások felismerésének lehetőségét. Emlékszem, Baka az Egy csepp méz című portréfilmben, még a kilencvenes évek elején is arról panaszkodott, hogy verseinek tanítását megtiltották egy szegedi középiskolában. Talán most – egy tucatnyi esztendőre késve – épp az ott tanító ismeretlen barátaimnak szánhatam elégtételt, hogy mihelyt elvárás lett egy kortársköltőt vagy íróat a tételek között szerepeltetni, gondolkodás nélkül őt választottam. Meggyőződésem, hogy az egykor oly méltatlanul megrótt kollégák, most ugyanezt tették, merthogy Helsingőr hogyne emlékezne meg a Hamlet koponyájával konokul feleselő Yorikról.

De nem vagyok nyugodt. Nem a választásom miatt, hanem mert most, mint tanár, magam is vizsgázni fogok. Számot adok arról, hogy a filológiai háttér hiányában, mint előre tolt felderítő, érdemes és alkalmas voltam-e a küldetésre. Portréfilmet ké-

szíteni, az persze más volt, mint ahogy a szavalóversenyek zsűrijében folyó munkában, a közös zenehallgatásokkal és poharazásokkal indított elmélkedésekben is más jelentett a barátság, a kölcsönösen fontosnak tartott dolgok felvállalása. Lassan tíz éve már, hogy szubjektív képzeteimen, a személyes élményanyagomon túl, azt a választott szerepeiben is önmagát játszó Baka Istvánt keresem, aki mindenki, az idegen számára is elérhető identitás maradt. Vajon sikerült minden szerepét megfejtenem, a szerepképzetek mögé rejtőzködő valódi Bakát – a már csak majdnem kortárs nemzedéknek – felmutatnom? Voltam-e jó Horatio, hogy szívva „még e rossz világ kínos lehet”, elmondjam mi, miért és hogyan is esett?

Mindezek persze csak gondolatfoszlányok, mert figyelnem kell a többi diákra, akik közben Balzac, Kölcsey vagy épp Balassi ürügyén a tankönyv megfelelő fejezeteit citálják. Ha sekélyes is, elfogadott e kényelmes személytelenség. Azért azt fájlalom, ha még a jobbak is – annyi kalandban és felfedezésben gazdag óra után – odakötözik magukat a kanonizált irodalomtörténet biztonságot kínáló mólójához, hogy a hajdani matrózok meséit olvasgatva próbálják meghódítani a tengert.

Aztán egyszer csak újra előttem áll a fiú, kezében a 18-as tétellel, a Baka kötettel és a jegyzeteivel. Amíg leül, egy biztató tekintetet váltunk. Az elnök úr is kissé előre dől, jól esik látni, mintha ő is izgulna. Az életrajz tárgyyszerű ismertetése itt-ott még akadozik, de már ezt is érdekesen színezik át a diákoknak is bemutatott portréfilm révén első kézből kapott információk, olykor talán élmények. Az indokolhatónál kicsit sarkosabban tesz különbséget a költő Szegedhez és Szekszárdhoz fűződő viszonya között. Szeged, szerinte a megszenvedett pokol, mellyel szemben ott áll Szekszárd, az angyalokkal népesült mennyország. Az elnök elmosolyodik, dombóvári létére, mélyen megérti az ifjú lokálpatrióta elfogultságát.

A felelő, mielőtt a kijelölt versre térne, gondosan számba veszi az életműben felmerülő, olykor egész ciklusokat ihlető lírai szerepeket. A sor elején ott áll Széchenyi, Liszt, Madách, mint történelmi példázatokkal kínálgató szerep, aztán Hány, a szekszárdiak számára különösen kedves irodalmi alak, és végül Sztjepan Pehotnij, a magánmítosz különös fikciója. Nem teljes a sor, de megnyugtató téma és tárgyismeretre utal.

A kiselőadássá kerekedő felelet folytatása a Hány ciklusról és a csőszdairól szól. Jól érzékeli, hogy Bakánál a bor nem az isteni eredetű misztikum, még csak nem is a romantikus lángolást ébren tartó hungaricum, sokkal inkább a szülőföld anyagiasult hagyománya, az önazonosítás többértelmű jelképe. Hány János sem egyszerűen a magyarságtudatot meséivel fényesítgető irodalmár jelképe, hanem maga a harc, a névtelenségbe taszító hétköznapi robot ellen kiálló fabulás küzdelme az elmúlással.

Ez a fiatalember mintha a nagyapák kérges tenyere okán tudná, milyen a munkás hétköznapokon a lösz-ízű bor, vagy a rendszerváltás sodrásában hangoskodó apák keserű tanúságán okulva, mit is ér a kelepelő-versek szava az angyal-seregélyek ellen. Már sejti mit jelent kitartani, míg az erőfeszítések értelmét adó fürtök, a hírnevet öregbítő borok beérnek. Itt, az aktív munkás vagy ihletetlen teremtő felnőttkor küszöbén, talán még nem érti a halállal ledugaszolt – bár még korántsem teli – hordó, Bakánál oly látomásos tragikumát.

A stílus persze nem hibátlan, a nyelvi megoldások is olykor töredezettek. Ilyen stílushibának tudom be azt is, amikor először hallom tőle, hogy Baka Pista. Aztán így mondja másodszor, harmadszor majd sokadszor is. Az ő szájából hallva olyan, mintha Ady Bandit vagy Vörösmarty Misit emlegetne. Megütközésemet látva az elnök elmosolyodik, és ahogy rám sandít, szemében ott a szemrehányással együtt is cinkos, megértő megbocsátás; most mit méltatlankodsz, bizonyára te mondogattad így a tanári előadásodban. Bár a feleletben, az érettségihez kötött szerepelvárásban bántóan stílustalan, azért kicsit jólesik, hogy a fiú akarva akaratlanul is átvette a személyességemet.

A felelet lezárásaként még felsorolja az irodalmi és életpálya fontosabb elismeréseit, az emléket őrző város gesztusait, szól néhány szót a néhány hete megnyitott Baka István Emlékszobáról.

– De vajon mit szólna ehhez a lassan már kultikussá váló tisztelethez Ő maga? – teszi fel váratlanul a költőinek hangzó kérdést, majd azonnal folytatja is – Erre talán ott a leghihetőbb válasz, a Liszt Ferenc éjszakája a Hal téri házban című szerepversben.

A diszkrét kis cetlivel megjelölt oldalnál felcsapja a kötetet, hogy az onnan felolvasott idézettel zárja le a feleletét.

„Csend van. Köröttem alszik Magyarország.
S horizontja, e csókra csücsörítő
száj, nagyokat cuppant álmában, és
nyálát csurgatja: Légy hálás, hogy a
miénk vagy, Franci! S én hálás vagyok”

Megköszönöm, és kérem, folytassa feleletét a nyelvtan tétel kifejtésével. Közben az értékelőlapomon áthúzom a pistázásért levonni szánt pontokat. Az idézet felől nézve már nem hat stílustalanságnak, inkább egy nagyon is átélt és tudatosan vállalt személyességnek látszik. Az elnök átpillantva a csuklóm fölött, látja a korrekciót.

Mosolyogva bólint. Úgy látom, egyetértünk.